

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 347.99:343.195

Овсяннікова Ольга Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Овсянникова Ольга Александровна

кандидат юридических наук, доцент

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Ovsyannikova Olga

PhD in Law, Associate Professor

Yaroslav Mudryi National Law University

Галайдик Анастасія Русланівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Галайдик Анастасия Руслановна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Galaydik Anastasia

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mudryi National Law University

**АНАЛІЗ ПОЗИТИВНИХ ТА НЕГАТИВНИХ АСПЕКТІВ СУДУ
ПРИСЯЖНИХ ЯК ІНСТРУМЕНТУ НАРОДОВЛАДДЯ В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ЗАКОНОДАВЧИХ РЕАЛІЙ**

**АНАЛИЗ ПОЛОЖИТЕЛЬНЫХ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫХ СТОРОН
СУДА ПРИСЯЖНЫХ КАК ИНСТРУМЕНТА НАРОДОВЛАСТИЯ В
КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ РЕАЛИЙ
ANALYSIS OF THE POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF THE
JURY AS A TOOL OF DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF MODERN
LEGISLATIVE REALITIES**

Анотація. У статті розглядається питання необхідності суду присяжних в системі судустрою України. Порівнюючи із судовою практикою зарубіжних країн, оцінена можливість розвитку журі присяжних в Україні. Чітко визначені позитивні та негативні аспекти суду присяжних як інструменту народовладдя в сучасному українському законодавстві.

Ключові слова: суд присяжних, судова система, законодавство, справедливість, вердикт.

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о необходимости суда присяжных в системе судостройства Украины. Сравнивая с судебной практикой зарубежных стран, оценена возможность развития жюри присяжных в Украине. Четко определены положительные и отрицательные аспекты суда присяжных, как инструмента народовластия в современном украинском законодательстве.

Ключевые слова: суд присяжных, судебная система, законодательство, справедливость, вердикт.

Summary. The article deals with the issue of the need for a jury in the judicial system of Ukraine. Comparing with the jurisprudence of foreign countries, the possibility of developing a jury in Ukraine is appreciated. The positive and negative aspects of the jury, as an instrument of democracy in modern Ukrainian legislation, were clearly identified.

Key words: *court jury, judicial system, legislation, justice, verdict.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в Україні, відповідно до чинного законодавства, судом присяжних розглядаються найскладніші кримінальні справи щодо злочинів, за вчинення яких Кримінальним кодексом України передбачено найвищу міру покарання – довічне позбавлення волі, але певні категорії справ залишаються поза їхньою увагою. Ця проблема є результатом низького розвитку інституту присяжних та його вузької спеціалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Це питання розглядалося такими науковцями як: Ю. М. Groшевого, В. В. Городовенка, В. Т. Малярєнка, І. О. Русанової, М. І. Сірого, В. І. Шишкіна та іншими, які аналізують окремі питання процесуального та організаційного характеру, що стосуються функціонування суду присяжних, та його подальший необхідний розвиток. Але це питання досі залишається дискусійним.

Метою статті є аналіз позитивних та негативних аспектів суду присяжних і визначення його необхідності в системі судоустрою України. Також потрібно дослідити, що таке суд присяжних, статус присяжних та проаналізувати діяльність суду присяжних в Україні в порівнянні із зарубіжними країнами.

Виклад основного матеріалу. Суд, як орган незалежної і самостійної гілки влади, є важливою складовою сучасної демократичної держави. Його діяльність спрямована на захист прав і свобод людини, забезпечення правового порядку в країні та вирішення суперечок і конфліктів між фізичними та юридичними особами. Суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Згідно зі ст. 4 Закону України про «Про судоустрій та статус суддів» організація та діяльність судів України, статус суддів визначаються Конституцією України, цим та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода та обов'язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Ст. 55 Конституції України визначає, що права і свободи людини і громадянина захищає суд. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Основний закон закріпив участь народу в здійсненні правосуддя за допомогою присяжних. Так, у ст. 124 вказано, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних, у ст. 127 - правосуддя здійснюють судді та у визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних, у ст. 129 - судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних [2].

Після закріплення цього положення виникло спірне питання: чи потрібен суд присяжних в судовій системі України? Одні вважають, що ці представники народу відіграють важливу роль у реалізації судової влади. А інші мають протилежну думку і заперечують необхідність реалізації такого судового інституту.

Перед тим, як визначити необхідність цієї правової інституції в Україні, потрібно з'ясувати, що ж таке «інститут присяжних».

Отже, суд (журі) присяжних – це різновид розгляду в суді, при якому рішення по суті справи приймають непрофесійні судді. Розрізняють класичну (англо-американську) модель журі присяжних, яка в декілька адаптованому вигляді впроваджена в ряді держав, що належать до романо-германської правової сім'ї (Іспанія, Росія, Грузія та інші), і континентальну модель, сприйняту багатьма європейськими державами, в тому числі Україною.

Особливостями класичної моделі є:

- 1) застосовується за тими звинуваченнями, за якими підсудний не визнав свою винуватість;
- 2) присяжні хоч і вивчають докази у справі, але демонструють зовнішню відстороненість від судового процесу, самостійно не опитують його учасників (ставлять питання тільки письмово, через головуючого);
- 3) розмежування завдань присяжних, які повинні вирішити «питання факту» (чи винен обвинувачений), і завдань суддів, які вирішують «питання права» (кваліфікація злочину і вибір покарання);
- 4) присяжні не зобов'язані аргументувати своє рішення.

Вторинними, похідними ознаками англо-американської моделі є:

- 5) здійснення ряду процесуальних дій і винесення вироку судом після вердикту присяжних;
- 6) вимога про одноголосне рішення журі;
- 7) неможливість апеляційного оскарження рішення журі присяжних.

Щодо континентальної моделі суду присяжних, то вона розвивалася на основі суду асизів і суду шефенів. Відмінними рисами даної моделі є загальна компетенція колегії професійних суддів і журі присяжних, які одночасно вершать і «суд права», і «суд факту». Присяжні в цій моделі володіють всіма правами суддів і зобов'язані аргументувати прийняті рішення. Законодавство України слідує континентальному варіанту суду присяжних. Це означає, що в цьому суді братимуть участь 7 присяжних засідателів, а в окремих випадках – 8-10 [6].

То ж хто такі «присяжні»?

Це люди, які присягаються виносити справедливий та об'єктивний вердикт. Вони повинні визначити, чи справді винна людина у скоєному злочині. За своє рішення присяжні несуть моральну відповідальність, тому що, в якійсь мірі, вони впливають на людську долю.

Стати присяжним зможе не кожний. Існує ряд вимог для охочих займатись такою діяльністю. Особа повинна:

- 1) бути громадянином України;
- 2) досягти тридцятирічного віку;
- 3) постійно проживати на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного окружного суду, якщо інакше не визначено законом;
- 4) володіти українською мовою;
- 5) не бути держслужбовцем, нотаріусом, адвокатом і т. д.;
- 6) не мати незнятої чи непогашеної судимості;
- 7) бути дієздатними та не мати захворювань, які перешкоджатимуть здійснювати свої повноваження [1].

Відповідно до українського законодавства, суд присяжних реалізується тільки при місцевому загальному суді першої інстанції і лише за звинуваченнями, за які може бути передбачено довічне позбавлення волі [3].

Кримінальне провадження може розглядатися присяжними засідателями за таких умов:

- 1) про злочин проти життя і здоров'я особи та проти держави;
- 2) за умови заявленого клопотання підсудного чи його захисника про розгляд справи за участю присяжних;
- 3) у випадку, коли санкція кримінально-правової норми передбачає позбавлення волі строком від десяти років або довічне позбавлення волі.

Журі присяжних було створено для посилення людської довіри до судової влади, тому що вони виступають як гарант справедливості, гласності, змагальності та неупередженості. Також присяжні не піддаються сторонньому впливу, а довіряють власній інтуїції та емоціям [4].

Звертаючи увагу на судову практику зарубіжних країн, можна помітити, що суд присяжних широко використовується у більшості країнах Західної Європи та США. Тому б хотілось проаналізувати цей правовий інструмент у судовій системі Америки.

На відміну від українського законодавства, Конституція Сполучених Штатів Америки гарантує наявність присяжних у всіх кримінальних справах, а Верховний Суд зазначає, що «суд присяжних - це основоположне в американській системі правосуддя та найважливіший елемент шостої та сьомої поправок до Конституції США (шоста поправка стосується права на суд присяжних у кримінальних справах, а сьома – у цивільних). З того моменту суд присяжних є невід'ємною частиною судової системи Америки [7].

Судочинство в США побудоване на основі змагальної системи, тобто сторони беруть активну участь у поданні своїх доказів у справі, а суддя є більш пасивним – реагує на заперечення сторін і відповідає на поставлені йому запитання. Пасивність суддів забезпечує відсутність будь-якого впливу на присяжних та їх рішення [5].

Процес судового розгляду полягає в визначенні присяжними всіх необхідних фактів по справі та дозволяє зрозуміти, на користь якої сторони вони свідчать – сторони обвинувачення чи захисту. Присяжні можуть робити нотатки під час свідчень чи ставити запитання свідкам, експертам, потерпілому та обвинуваченому.

Для всіх моделей суду присяжних спільним елементом є обов'язки, які покладаються на так званих «непрофесійних суддів». До них відносяться:

- 1) надати необхідну правдиву інформацію про себе;
- 2) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати та вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням основних засад судочинства;
- 3) дотримуватися суддівської етики;

- 4) виявляти повагу до всіх учасників процесу;
- 5) вчасно з'являтися для участі в судовому засіданні;
- 6) не розголошувати відомості про кримінальне провадження, які стали йому відомі під час засідання;
- 7) виконувати вимоги, які встановлені законодавством у сфері корупції [3].

І в США, і в Україні робота присяжного оплачується та забезпечується державою. Також їм надаються гарантії захисту з боку держави, наприклад: якщо особа проявляє неповагу до присяжного, то вона притягується до адміністративної відповідальності, а за погрозу або насильство – до кримінальної.

Проаналізувавши погляди вітчизняних та зарубіжних науковців-правників, можна констатувати, що наявність у судовому засіданні присяжних має як безліч позитивних, так і негативних аспектів.

До позитивних рис такого нововведення як суд присяжних належать:

- реалізація положень Конституції України, а саме статті 124, де вказано, що народ бере участь у здійсненні правосуддя за допомогою присяжних;
- за даними соціологічного дослідження 2017 року «Ставлення громадян України до судової системи» встановлено, що рівень довіри до судів є одним з найнижчих серед усіх державних і суспільних інституцій. Про свою недовіру до судів повідомили 80,9% жителів, а про довіру – 9,3%. Найбільше українці довіряють місцевим судам, на це вплинула саме наявність суду присяжних. Тому широке застосування суду присяжних зможе підвищити довіру населення до судової системи [8];
- можливість суду присяжних розгледіти у справі те, що не помітить суддя, адже, приймаючи рішення, суддя перш за все спирається на законодавство;

- можливість збільшення кількості виправдувальних вироків, адже присяжні захищають інтереси громадян, а професійний суддя, як уособлення держави, буде схилитись до пропозицій посадових осіб державних органів, що найчастіше буде мати результатом ухвалення обвинувальних вироків;

- відбудеться демократизація кримінального процесу, адже значно розшириться участь громадян у процедурі притягнення до кримінальної відповідальності;

- суд присяжних є важливим джерелом інформації про правосуддя для суспільства. Це може стати поштовхом для підвищення правової культури та свідомості серед українців, що буде мати наслідком краще розуміння закону та його дотримання в повсякденному житті [9].

Поряд з тим, є низка негативних аспектів, на яких потрібно наголосити. До них можна віднести:

- необхідність додаткового фінансування, а на даний момент це є проблемою для державного бюджету;

- відповідно до закону, присяжні можуть не мати юридичної освіти, а це може викликати у них складність при розгляді деяких тяжких кримінальних справ;

- відсутність гарантій щодо незаконного впливу на присяжних. В законодавстві України вказано, що не можна здійснювати будь-який вплив на присяжних з боку учасників кримінального процесу так само, як і на суддів, прокурорів та адвокатів, проте ця заборона часто порушується. Тому, на жаль, ми не можемо стверджувати, що зменшиться заангажованість та корупція у сфері судочинства;

- наявність загрози на рахунок того, що узгодження списку присяжних займе досить багато часу, тому що у громадян відсутнє бажання бути задіяними у цій сфері, оскільки для них державою встановлено недостатній рівень винагороди за їх діяльність;

- велика вірогідність того, що присяжні будуть схилитись до винесення вироку на підставі власних емоцій, а не закону.

Висновки. Проаналізувавши все вищесказане, можна дійти висновку, що такий інститут народовладдя як «суд присяжних» є допоміжним інструментом для здійснення правосуддя в країні. Проте для його реалізації потрібно реалізувати ряд реформ, які б значно покращили та розширили його повноваження.

Наявність негативних аспектів суду присяжних є поштовхом для сумнівів щодо ефективності його діяльності. Держава повинна забезпечити якісний розвиток цього інституту для його подальшого використання у судах для здійснення правосуддя.

Якщо уникнути всіх наведених негативних рис, то суд присяжних значно покращить стан судової системи в Україні і підвищить рівень довіри населення.

Наслідком тісної співпраці цього правового інституту з професійними суддями можна вважати наявність контролю один за одним, за допомогою чого відбуватиметься зменшення свавілля та уникнення можливих суддівських помилок.

Отже, підсумувавши, можна сказати, що суд присяжних є гарантом справедливості правосуддя для народу і необхідним елементом сучасної судової влади. Але для його повної реалізації потрібна практика та реформування законодавства. І тільки тоді інститут присяжних зможе діяти як стабілізатор демократичних функцій, які покладені в основу його діяльності.

Література

1. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / за ред. Л.М. Москвич. – Х.: «Право». – 2016.

2. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Русанова І. О. Суд присяжних як форма захисту громадян» / І.О. Русанова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20(3).pdf)
5. Юрінком Інтер: Роль суду присяжних в США та Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://yurincom.com/legal_practice/analitichna_yurysprudentsiia/rol-sudu-prysiazhnykh-u-ssha-ta-ukraini/
6. LEXLIGA: Суд присяжних: загальна характеристика та особливості імплементації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-karakteristika-i-osobennosti-implementaczii-v-ukraine>
7. Конституція США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=168>
8. Звіт соціологічного дослідження: «Ставлення громадян України до судової системи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>
9. Зубачова І.С. Доцільність створення інституту суду присяжних в Україні / І.С. Зубачова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Pravo/31536.doc.htm

References

1. Organization of judicial and law enforcement bodies: textbook / ed. LM Moskvich. – X.: "Right". – 2016.

2. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996 [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. The Law of Ukraine "On the Judiciary and Status of Judges" of 02.06.2016 [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Rusanova I.O. The jury as a form of protection of citizens "/ I.O. Rusanova [Electronic resource]. - Access mode: [file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Unzap_2007_4_67%20(3).pdf)
5. Yurinkorm Inter: The role of the jury in the US and Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: https://yurincom.com/legal_practice/analitychna_yurysprudentsiia/rol-sudu-prysiazhnykh-u-ssha-ta-ukraini/
6. LEXLIGA: Jury trial: General characteristics and peculiarities of implementation in Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: <http://lexliga.com/ua/novosti/sud-prisyazhnyix-obshhaya-xarakteristika-i-osobennosti-implementaczii-v-kraine>
7. US Constitution [Electronic resource]. - Access mode: <http://worldconstitutions.ru/?p=168>
8. Report of the Sociological Research: "Attitude of Ukrainian Citizens to the Judicial System" [Electronic resource]. - Access mode: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/final-report-survey-e07f150174.pdf>
9. Zubachova I.S. The expediency of establishing an institute of jury trials in Ukraine / I.C. Zubachova [Electronic resource]. - Access mode: http://www.rusnauka.com/14_APSN_2008/Pravo/31536.doc.htm